

Derleme / Review

Yaşlı Bireylerin Sosyal Haklarının Eşitsizlikler Bağlamında İncelenmesi

Gizem Özkan Boyraz¹

Öz

Yaşlılık bebeklik, çocukluk, yetişkinlik gibi yaşamın doğal bir dönemidir. Yaşlılık dönemi gerileme, çöküş veya kayıp olarak nitelendirilse de yaşlılık ve yaşlı nüfusun artışı bir sorun değildir. Yaşlılık döneminde yaşlının değişen ihtiyaçlarının karşılanmaması, hizmetlere erişememesi ve diğer bireylerle eşit haklara sahip olamaması ayrımcılığa ve eşitsizliğe yol açmaktadır. Bu durum yaşlının farklı alanlarda sorunlar deneyimlemesine ve iyilik halinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Ülkemizde yaşlı nüfus hızla artmaktadır. Mevcut koşullar iyileştirilmediği müddetçe ileriki yıllarda çok daha fazla sayıda yaşlı ayrımcılık ve eşitsizliğe maruz kalacaktır. Bu kapsamda araştırmanın amacı yaşlılık döneminde kişinin deneyimlediği eşitsizliklerin günlük yaşamdaki farklı yansımalarını sosyal haklar bağlamında ele almak, eşitsizlikleri etkileyen faktörleri incelemek ve eşitsizliklere yönelik müdahale, uygulama ve politika önerilerini tartışmaktır. Yaşlı bireylerin deneyimlediği eşitsizliklerin ve sorunların ekonomik durumları ve gelirleri ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmada yaşlıların ekonomik durumlarını etkileyen çalışma, adil gelir, sosyal güvenlik ve sosyal yardım/sosyal hizmet hakları eşitsizlikler bağlamında incelenmiştir. Yaşlılara yönelik hizmet ve politikalar hak temelli bir anlayışı, sosyal adalet, insan hakları, eşitlik, ayırım gözetmeme ilkelerini temel alan sistematik, kapsayıcı, bütüncül ve yaşlıların yüksek yararını önceleyen yapıda olmalıdır.

Ahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Eşitsizlik, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Yaşlılar.

Examining the Social Rights of Elderly Individuals in the Context of Inequalities

Abstract

Old age is a natural period of life like infancy, childhood, and adulthood. Although old age is described as decline, collapse, or loss, old age and the increase in the elderly population are not a problem. In old age, the changing needs of the elderly are not met, they cannot access services and they do not have equal rights with other individuals, leading to discrimination and inequality. This situation causes the elderly to experience problems in different areas and move away from their well-being. The elderly population in our country is rapidly increasing. Unless the current conditions are improved, many more elderly people will be exposed to discrimination and inequality in the coming years. In this context, this research aims to address the different reflections of inequalities experienced by individuals in old age in daily life in the context of social rights, to examine the factors affecting inequalities, and to discuss interventions, practices, and policy recommendations regarding inequalities. It is thought that the inequalities and problems experienced by elderly individuals are closely related to their economic situations and incomes. Therefore, the study examines the work affecting the economic situations of the elderly, fair income, social security, and social assistance/social service rights in the context of inequalities. Services and policies for the elderly should be systematic, comprehensive, and holistic and prioritize the best interests of the elderly, based on a rights-based approach, social justice, human rights, equality, and non-discrimination principles.

Keywords: Discrimination, Inequality, Social Work, Social Policy, The Elderly.

¹ Araş. Gör., Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, gizemozkan576@anadolu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6759-7345>

Atıf/Cite as: Özkan Boyraz, G. (2024). Yaşlı bireylerin sosyal haklarının eşitsizlikler bağlamında incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2024, 42 (4), 603-617.

GİRİŞ

Bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik dönemlerine benzer şekilde yaşlılık dönemi de birtakım değişimlerin yaşandığı yaşamın doğal bir dönemidir. Her yaş grubunda olduğu gibi yaşlılık döneminin de kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Toplumda ve kimi araştırmalarda yaşlılık döneminin sorunlu bir dönem olduğu ve yaşlı kesiminin artmasının bir sorun olduğuna dair bir yanılığın olduğu görülmektedir (Arun, 2016). Oysa ki yaşlı nüfusunun artması ve yaşlılık dönemi bir sorun teşkil etmemektedir. Sorun yaratan yaşlı bireylerin bu dönemdeki ihtiyaçlarının karşılanmaması, sorunlarının çözülmemesi ve nüfusun yaşlandığının bilincinde olmayarak gerekli önlemlerin alınmamasıdır. Alanda yapılan bazı çalışmalar (Arun, 2008; Çağlar, 2015) bu bulguyu desteklemektedir. Bireyde yaş alma süreciyle birlikte birçok değişim meydana gelmektedir. Bu değişimlerden doğan ihtiyaçların karşılanmaması insanın yaşamında çeşitli sorunlara sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra yaşlının çeşitli hizmetlere ve sahip olduğu haklara erişememesi de bu sorunları artırmaktadır. Ayrıca mevcut demografik dönüşümün bilincinde olunmaması, fırsat penceresinin iyi değerlendirilememesi ve bu konuya ilişkin gerekli önlemlerin alınmaması, yaşlı nüfusunun artmasının problemlere yol açacağına yönelik bir yanılısamanın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Yaşlı bireylerin sorunlarının çözümünde birçok meslek görev almakta ve önemli rol oynamaktadır. Bu mesleklerden biri de kendi bilgi, beceri ve değer temeline sahip, akademik bir disiplin ve uygulamalı bir meslek olan sosyal hizmet mesleğidir. Ülkemizde yaşlı nüfus hızla artmaktadır. Buna göre mevcut koşulların devam etmesi durumunda gelecekte çok daha fazla sayıda yaşlı birey eşitsizliğe ve bunun sebep olacağı sorunlara maruz kalacaktır. Bu çerçevede yaşlı nüfusunun hızla artması yaşlanma ve yaşlılık döneminin yeniden incelenmesini ve yaşlı bireylerin ihtiyaç ve sorunlarının mikro, mezo ve makro düzeyde ele alınmasını gerektirmektedir. Yaşlı bireylerin deneyimlediği sorunlara yönelik politikaların geliştirilebilmesi için bu sorunların ortaya çıkmasında etkili olan eşitsizliklerin kapsamlı bir değerlendirmesi önem teşkil etmektedir. Yaşlıların tecrübe ettiği eşitsizlikler sadece ekonomik alanda ortaya çıkan eşitsizlikler olmamakla birlikte, gelir eşitsizliği yaşlıların yaşadığı birçok dezavantaj konusunda etkili bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca yaşlıların çalışma, adil gelir, sosyal güvenlik ile sosyal yardım/sosyal hizmete dönük gereksinimleri de üzerine acil olarak odaklanılması gereken temel gereksinim alanları arasında gösterilmektedir.

Bu çerçevede söz konusu çalışmanın amacı yaşlılık döneminde kişinin deneyimlediği eşitsizlikleri yaşlı bireylerin çalışma, adil gelir, sosyal güvenlik ve sosyal yardım/sosyal hizmet hakları bağlamında ele almak ve eşitsizliklerin bu alandaki gereksinimleri gidermede yarattığı zorlukları vurgulamaktır.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle yaşlılık döneminin ne olduğundan, nasıl tanımlandığından, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranından ve ülkemizdeki demografik dönüşümden bahsedilmiştir. Daha sonra eşitlik kavramına, eşitliğin Anayasada ve evrensel yasal düzenlemelerde nasıl ele alındığına ve herkesin eşit olması gerektiği varsayılan haklara erişememenin yol açtığı adaletsizliklere değinilmiştir. Sonrasında yaşlı kesime tanınan hakların ne olduğuna, çalışma, adil gelir, sosyal güvenlik ve sosyal yardım/sosyal hizmet haklarına erişimde yaşlıların eşitsizlikleri nasıl deneyimlediğine ve bu eşitsizliklerin onların yaşamında neden olduğu dezavantaj ve sorunlara yer verilmiştir.

1. YAŞLILIK DÖNEMİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yaşlanmak pek çok farklı yönden ele alınabilir. Yaşlanma biyolojik, sosyolojik, psikolojik, kronolojik, ekonomik ve patolojik açıdan açıklanabilir. Yaşlılığı çok boyutlu olarak ele alan bu bakış açısına göre biyolojik yaşlanma, organizmanın işlevlerinde ve aktivitesinde kayıp ve gerilemelerin deneyimlenmesi durumudur. Psikolojik yaşlanma, bireyin biliş, zekâ, kavrama, öğrenme, algılama, uyum, problem çözme, baş etme ve ruhsal durumunda zamanla meydana gelen değişimlerdir. İlgisizlik, isteksizlik, alınganlık, işe yaramama düşüncesi, karamsar olma, yalnız hissetme pasif ve güçsüz hissetme kişinin psikolojik yaşlanmasının belirtilerindedir. Sosyal yaşlanma, bireyin romantik, sosyal ve aile ilişkilerinin, toplumdaki görevleri ile rollerinin çeşitlenmesi ve değişmesi sürecidir. Sosyal yaşlanmada hem birey yaşlanma sürecini deneyimlemesiyle toplumu etkiler hem de bu süreçte toplumdan etkilenmektedir. Bu yaşlanma türünde yaşa bağlı olarak bireyin kurumlarla ilişkileri de farklılaşmaktadır. Kronolojik yaşlanma bireyin dışında ve takvim yaşına göre gerçekleşmektedir. Kronolojik yaşlanma, sağlığına dikkat etme, psikolojik dayanıklılığın yüksek olması, sosyal yaşamda aktif olma gibi olumlu özelliklerden veya kronik hastalıklara sahip olma, yaşamdan zevk alamama, sosyal yaşamdan kopma gibi olumsuz özelliklerden etkilenmemektedir. Ekonomik yaşlanma, bireyin çalışma yaşamına katılmaması, üretmemesi, gelirinin azalması, yoksullaşması, emeklilik gelirinine sahip olmaması veya gelirin temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması, sağlık harcamalarının gelirini olumsuz etkilemesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Yaşlılığın ekonomik sorunları sadece onun ekonomik statüsünü olumsuz olarak etkilememekte, aynı zamanda sağlık, sosyal, eğitim, kültürel faaliyetler gibi birçok alanda onu iyilik halinden uzaklaştırmaktadır. Patolojik yaşlanma ise yaşlanma, ekonomik yoksunluk, alışkanlıklar gibi faktörlere bağlı olarak beslenme, sağlık, aktivite gibi alanlarda ortaya çıkan değişimlerdir. Biyolojik yaşlanmanın ve bireyin yaş alma süreci ile birlikte ortaya çıkan değişimlerin kişinin sağlığını olumsuz olarak etkileyerek hastalıklara yol açmasıdır (Canatan, 2008).

Birleşmiş Milletler 60 yaş ve üzerindeki bireyleri, Dünya Sağlık Örgütü ise 65 yaş ve üzerindeki bireyleri, “yaşlı” olarak tanımlamaktadır. Ek olarak, Dünya Sağlık Örgütü kendi içinde yaptığı gruplamaya göre 65–74 arası yaşları “genç yaşlılık”, 75–84 arası yaşları “yaşlılık”, 85 ve üzeri yaşları ise “ileri yaşlılık” olarak tanımlamaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 4-5). Çeşitli örgütler veya kurumlar tarafından belirlenen yaş sınırları ve yaş gruplamaları kesin bir gösterge değildir. Yaşlılık ve yaşlanma süreci görecelidir. Yaşlılık döneminde deneyimlenen değişiklikler her yaşlı için aynı olmamakla birlikte aynı zamanlarda da gerçekleşmemektedir. Ayrıca dinamik bir süreç olan yaşlanma süreci toplumların sosyal, kültürel, ekonomik yapısına göre farklılaşabilmektedir.

65 yaş ve üzeri yaştaki nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2017 yılında yüzde 8,5 iken, 2022 yılında yüzde 9,9'a yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2030 yılında yüzde 12,9, 2040 yılında yüzde 16,3 olacağı öngörülmekte, 2060 yılında ise bu oranın yüzde 22,6'ya ve 2080 yılında da yüzde 25,6 çıkacağı tahmin edilmektedir. Nüfusun yaşlanmasının bir göstergesi, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının yüzde 10'u geçmesidir. Günümüzde yaşlı nüfus, diğer yaş gruplarındaki nüfus ile kıyaslandığında daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir. Türkiye küresel yaşlanma süreci olarak tanımlanan “demografik dönüşüm” sürecindedir. Doğurganlık oranının azalması, ölüm hızında azalma görülmesi, doğuşta beklenen yaşam süresinin uzaması, sağlıkta gelişmelerin yaşanması, refah düzeyinin artması ile birlikte nüfusun yaş yapısı değişmiştir. Buna göre toplam nüfus içerisinde çocuk ve gençlerin oranı azalırken yaşlıların oranı artış göstermektedir. Türkiye yaşlı nüfusa sahip

olan ülkelere göre hala genç bir nüfus olsa da yaşlı nüfus oranı da azımsanamayacak düzeydedir ve hızlı bir şekilde de artmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2023).

Birleşmiş Milletler demografik fırsat penceresini, “65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusun yüzde 15’inden az, 15 yaş altı nüfusun ise toplam nüfusun yüzde 30’undan az olduğu dönem” olarak tanımlamaktadır. Fırsat penceresi ülkelerin ekonomisi için güzel fırsatlar sunmakta ve genellikle 30-40 yıl açık kalmaktadır (United Nations, 2004). Ülkemizde ekonomik olarak aktif olan yani çalışma çağındaki nüfus denilen 15-64 yaş arasındaki nüfus en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Türkiye, 2005’ten sonra genel bağımlılık oranının yüzde 50’nin altına inmesi ile “demografik fırsat penceresi” dönemine girmiştir (Can ve Avcı, 2019,). Bu dönemde eğitim, sağlık, istihdam, ekonomi, sosyal hizmetler, beşerî sermayeye yönelik yatırımlar yapılarak fırsat penceresinin iyi değerlendirilmesi gereklidir. Aksi taktirde demografik dönüşüm bir demografik krize yol açabilecektir.

2. EŞİTLİK İLKESİ VE TEMEL YASAL DÜZENLEMELER

Her ne kadar eşitlik ilgili akademik literatürde oldukça karmaşık bir konu olarak varlığını sürdürmekte olsa da ilgili kavrama dönük kurumsal tanımlar belirli ölçülerde bir netlik taşımaktadır. Örneğin, Türk Dil Kurumu’na göre eşitlik “farklılıkları ne olursa olsun insanlar arasında kanunlar, toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayırım bulunmaması durumu” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], t.y.). Eşitlik ilkesi hukukun temel kurallarındandır. Nitekim Anayasada “her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu” ifade edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın kanun önünde eşitlik hallerinin tanımlandığı 10. maddesine göre “herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” Akademik literatürde “resmi fırsat eşitliği” olarak ifade edilen bu düzenlemenin (Arun, 2022a, s. 276-277) adaleti sağlama konusunda tek başına yeterli olmayacağı eleştirisi, pozitif ayrımcılık düzenlemeleri olarak ifade edilen yasal değişikliklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle hem sosyal politika hem de sosyal hizmet gibi akademik ve uygulamaya dönük çalışma alanlarının tarihsel ve entelektüel arka planını oluşturan bu değişiklikler oldukça güçlü meşruiyet kaynaklarına sahiptir (Arun, 2022b). Bu meşruiyet kaynaklarına paralel olarak ve eşitlik ilkesinin adaleti sağlama amacına uygun olarak yapılan yasal düzenlemelerin pozitif ayrımcılık ihtiyaçlarını da göz önüne alması gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Nitekim, Anayasa’nın 10. maddesine 7/5/2010 tarihinde “çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” hükmüne yer verilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bu madde ile yaşlıların da dahil olduğu toplumun daha hassas ve dezavantajlı kesimine yönelik pozitif ayrımcılık uygulamaları ya da pozitif ayrımcılık içeren müdahale veya düzenlemelerin eşitliğe aykırı olamayacağının bir kez daha altı çizilmektedir.

Eşitlik idealine dönük uluslararası alanda öne çıkan en önemli düzenlemelerden birisi ise İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’dir. Söz konusu uluslararası düzenlemeye göre “bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir

ayrım gözetmeksizin bu bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Herkes yasa önünde eşittir ve ayrım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir” (Birleşmiş Milletler, 1948). Sonuç olarak herkesin sağlık, eğitim, istihdam, siyasi, sosyal güvenlik, kültürel yaşama katılım, beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, mülkiyet, evlenme ve aile kurma, yurttaşlık haklarının olduğu ve kamu hizmetlerine erişimde eşit olduğu vurgulanmıştır. Bireylerin bu haklarına erişememesi veya diğer yaş gruplarındaki bireylerle eşit oranda erişememesi ayrımcılık ve eşitsizliğe yol açmaktadır. Ayrıca, ülkelerin yaşlanma sürecine hazırlıklı olmaması, yaşlı bireylere yönelik yeterli yatırımların yapılmaması, yaşlı bireylerin değişen ihtiyaçlarının karşılanmaması, yaşlı bireylerin haklarına erişimde zorluklar deneyimlemeleri ve sosyal hizmetler ile sosyal yardımlara ulaşmada sorunlar yaşamaları ciddi dezavantajlara yol açmaktadır.

3. YAŞLI BİREYLERE TANINAN SOSYAL HAKLAR VE EŞİTSİZLİKLER

Uluslararası ve ulusal düzenlemeler bağlamında yaşlılar, siyasal hayata katılım, sosyal yaşama katılım, eğitim, sağlık, bakım, eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalmama, adil gelir ve sosyal güvenlik, çalışma, kazanç elde edebileceği faaliyetlerde bulunma, insan onuruna yaraşır, adil ve eşit muamele görme, aile ve konut, güvenli bir çevrede yaşama ve barınma, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden faydalanma haklarına sahiptirler (Dural ve Con, 2013). Fakat yaşlı bireylerin hakları diğer yaş gruplarındaki bireylerle eşit oranda gözetilememekte ve yaşlı bireyler haklarına erişememektedir. Yaşlı bireylerin deneyimlediği eşitsizliklerin ve sorunların ekonomik durumları ve gelirleri ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu bölümde yaşlıların ekonomik durumlarını etkileyen çalışma, adil gelir, sosyal güvenlik ve sosyal yardım/sosyal hizmet hakları ele alınmıştır.

Bu kapsamda her bir başlık altında öncelikle yaşlı bireylere tanınan çalışma, adil gelir, sosyal güvenlik, sosyal yardım/sosyal hizmet haklarının ne olduğu açıklanmış, daha sonra yaşlıların bu haklara erişim oranlarına dair istatistiksel veriler diğer yaş gruplarındaki bireylerin bu haklara erişim oranları ile birlikte karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Daha sonra ise bu bağlamda yaşlı bireylerin deneyimlediği eşitsizlikler ele alınmış ve bu eşitsizliklerin yaşlı bireylerin yaşamlarında nasıl sorunlara yol açtığı ortaya konmuştur.

3.1. Çalışma ve İstihdam Hakkı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda çalışma hakkı temel hak ve ödevlerden biri olarak tanımlanmaktadır. Devlet, çalışanları ve istihdamı desteklemek, çalışanları korumak, çalışanların yaşam standartlarını yükseltmek, işsizliği önlemek, işçi-işveren ilişkilerinde barışı sağlamak amacıyla gerekli önleyici, koruyucu ve kolaylaştırıcı tedbirleri almak ile görevlidir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Çalışma hakkı yaşlı bireylerin yaşı nedeniyle herhangi bir engelle karşılaşmadan çalışabilmesi, gelir getirici faaliyetlerde bulunabilmesi veya toplumdaki mevcut gelir getirici faaliyetlerden faydalanabilmesi hakkını ifade etmektedir. Eşit yurttaşlar olarak kabul edilen ve hem toplumsal yaşamın hem de toplumsal yaşamı düzenleyen yasal kuralların eşit paydaşı olan yaşlı bireylerin çalışma hakkından faydalanabilmesi için yasa koyucunun yaşlılara çalışma olanağı yaratması ve ilgili alanda tecrübe edilebilecek ayrımcılıklarla mücadele etmesi beklenmektedir (Gökçek Karaca, 2019).

Zira eşitlik ideali bireyin yaş ayrımcılığına maruz kalmadan, hak ve onuruna saygı temelinde, bireyin kendi bilgi ve becerisini kullanarak gelir elde edebileceği çalışma ortamı sunulmasını gerektirmektedir. Anayasamızda yaşlının çalışma ve gelir getirici faaliyetlerde

bulunma hakkına sahip olduğu vurgulansa da yaşlıların bu haklarına erişemediği veya diğer yaş gruplarındaki bireylere kıyasla eşit oranda söz konusu hakların gözetilmediği görülmektedir.

İşgücü istatistiklerine göre, işgücüne katılma oranı yüzde 53,6 olmuştur. İşgücüne katılma oranı cinsiyete göre incelendiğinde erkeklerde yüzde 71,5 iken kadınlarda yüzde 36,1 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023b). İşgücüne katılma oranı yaşlı nüfus için yüzde 11,3 olmuştur. İşgücüne katılma oranı yaşlı erkek nüfusta yüzde 18,6 iken yaşlı kadın nüfusta yüzde 5,4 oranındadır (TÜİK, 2023). İlgili veriler göstermektedir ki çalışma herkesin temel hakkı olarak tanımlansa da yaşlı bireyler bu haklarına yeterince erişememektedir. Zira ülkemizde yaş ilerledikçe istihdam oranları düşmektedir. Kadınların ise yaşam süresi erkeklere göre daha uzun olmasına rağmen istihdama katılım oranları erkeklerden çok daha düşüktür.

Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre 15 ve daha yukarı yaştaki kişilerde işsizlik oranı yüzde 9,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Erkeklerde işsizlik oranı yüzde 7,7 iken kadınlarda ise yüzde 13 olarak tahmin edilmiştir (TÜİK, 2023b). Yaşlı nüfustaki işsizlik oranının 2021 yılında yüzde 3 olduğu görülmüştür (TÜİK, 2023). Yaşlı bireyler arasındaki işsizlik oranları genel işsizlik oranlarının altında olsa da yaşlı bireylerin işsiz kalması durumunda tekrar iş bulabilme olanağı çok daha düşüktür. Nitekim Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD)'nün yayınladığı 2015 verilerine göre, 55 ve üzeri yaş grubundaki çalışanlarda uzun süreli işsizlik oranları İngiltere, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hollanda, Türkiye ve İspanya'da yüzde 40'ın üzerindedir (Samorodov, 1999, s. 9).

Yaşlı bağımlılık oranı, 2017 yılında yüzde 12,6 iken bu oran 2022 yılında yüzde 14,5 olmuştur. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının hızlı şekilde artacağı ve 2080 yılında yüzde 43,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2023). Nitekim iş gücü açığı ve artan yaşlı bağımlılık oranları nedeniyle ülkeler emeklilik yaşını yükseltmektedir. Emeklilik yaşı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. OECD ülkelerinin emeklilik yaşı genellikle 65 yaş olmakla birlikte 60-67 yaş aralığında değişmektedir. ABD, Almanya, İzlanda ve Norveç ülkelerinde emeklilik yaşının en yüksek değer yani 67 olduğu görülmektedir. Türkiye, OECD ülkelerinin içinde en düşük emeklilik yaşına sahip ülkedir. Ülkeler aktif nüfus oranını artırmak için emeklilik yaşını yükseltme eğilimindedir ki bu durum yaşlı çalışan sayısının artmasına neden olacaktır (Özen ve Özbek, 2017). Bu durum yaşlı bireylere çalışma hakkını eşit oranda gözetme, yaşlı bireyleri istihdam etme, ayrımcılıkla mücadele etme ve yaşlı çalışanların çalışma koşullarını iyileştirme gerekliliğini zorunlu kılmaktadır.

Günümüzde işe alım ve işten çıkarılma kriterlerinde yaş önemli bir unsur haline gelmektedir. Özellikle 50 yaşın üzerindeki çalışanlar işten çıkarıldıklarında, emekli olup tekrar işe dönmek istediklerinde veya sektör değiştirmek istediklerinde diğer yaş gruplarındaki bireylere kıyasla daha düşük maaşla, daha düşük statüde işlerle ve daha az iş seçenekleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Her yaş grubundaki bireyler çalışma yaşamında ayrımcı tutumlara maruz kalabilirken yaşlı çalışanlar ayrımcılığı daha fazla ve yoğun deneyimlemektedir. Yaşlı işçiler yaşları nedeniyle işe alınırken, çalışırken veya işten çıkarılırken ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Yaşlanmayla birlikte bilişsel becerilerin azaldığı, sağlıkta bozulmaların meydana gelmesiyle verimliliğin düştüğü ve çalışma ortamına uyum sağlamalarının zorluğu gibi yaşlılara yönelik negatif düşünceler, sağlık ve diğer harcamaların artması, kıdeme bağlı yüksek ücretler ve tazminat gibi unsurlar yaşlılar yerine gençlerin tercih edilmesine sebep olmaktadır (Özen ve Özbek, 2017). Yaşlıların çalışma yaşamında gençlere kıyasla daha az tercih edilmesi yaşlıların daha düşük ücretlerde ve daha zor koşullarda çalışmak durumunda kalmalarına yol açmaktadır.

Nitekim istihdam edilen yaşlı nüfusun sektörel dağılımı incelendiğinde, yaşlı nüfusun yüzde 64,3'ünün tarım sektöründe yer aldığı görülmektedir (TÜİK, 2023).

Eşitlik, sosyal adalet ve insan hakları ile birlikte olanaklı olabilir. Yoksulluk eşitsizliklerin hem nedeni hem de sonucu olarak insan hakkı ihlaline sebep olmaktadır (Atatanır, 2016, s. 14). Hakları eşit oranda gözetilmeyen yaşlı bireyler yoksullaşmakta, yoksul oldukları için ise haklarını koruyamamakta ve dolayısıyla savunmasız kalmaktadır.

TÜİK'in 2021 yılında yaptığı araştırma sonuçlarına göre, yoksulluk oranı yüzde 21,3 iken yaşlı nüfus için bu oran yüzde 11,4'dür. Yaşlı erkeklerde yoksulluk oranı yüzde 9,9 iken yaşlı kadınlarda yoksulluk oranı ise yüzde 12,6 olmuştur (TÜİK, 2023). Görüldüğü üzere yaşlı nüfus yoksulluğa maruz kalma açısından riskli gruplardan biridir. Yoksulluk çoğu zaman bireysel bir sorun ve sorumluluk alanı olarak algılsa da yoksulluk toplumdaki gelir adaletsizlikleri, sosyal politika ve sosyal güvenlik sistemlerindeki eşitsizliklerden beslenmektedir (Karasoy, 2021, s. 156). Yaşlı yoksulluğu çalışma yaşamındaki eşitsizlikler, sosyal güvenlik sistemindeki yetersizlikler, kayıt dışı çalışma, emekli maaşlarının düşüklüğü ve kadınların düzenli ve güvenceli işlerde istihdamının düşüklüğünden kaynaklanmaktadır (Karadeniz ve Durusoy Öztepe, 2013, s. 98). Yoksulluğun farklı normatif yaklaşımlarla pek çok tanımı yapılmaktadır. Mutlak yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk insan onuruna yaraşır şekilde ve belirli düzeyde yaşam standardına erişim için gereken gıda, barınma, sağlık, eğitim, güvenlik gibi olanaklardan mahrum olmak şeklinde tanımlanabilir. Bu tanıma göre de yoksulluk bir eşitsizlik göstergesidir (Tire, 2017, s. 98). Göreli yoksulluk yaklaşımına göre yoksulluk farklı şekilde ele alınabilir. Buna göre yoksulluk yıllardır süregelen bir olgudur. Yoksulluğun özellikle belirli gruplardaki sürekliliği bu grupların kaynaklara erişememesi, sınırlı erişimi veya kaynakların dağılımında deneyimledikleri eşitsizlikler ile yakından ilgilidir.

Buz ve Beydili (2015, s. 7)'nin araştırma sonuçlarına göre 65 yaş ve üzerindeki kadınlar mutlak yoksulluk sınırının altında yaşamakta ve gıda, barınma, sağlık gibi temel haklara erişememektedir. Yaşlı kadınlar erkeklere göre iki kat daha fazla yoksuldur (Buz, 2015, s. 7). Yaşlı kadınlar deneyimledikleri yoksulluğu gıda, barınma, sağlık, ulaşım gibi temel ihtiyaçlara, teknoloji ve sosyal yaşama erişimde sınırlılıklar olarak tanımlamaktadır. Yaşlı kadınlar yoksulluklarını eğitim düşüklüğü, gelir yetersizliği ve cinsiyet eşitsizliklerine bağlamaktadır. Çalışma arzusu ve üretkenliğine sahip yaşlı kadınlar imkân sunulduğunda kendi ilgi ve yetenekleri dahilinde çalışmak istemektedir (Öz ve Turan, 2022, s. 44). Çalışma yaşamında kadınlara yönelik ayrımcı tutumlar kadın yoksulluğunu artırmaktadır.

OECD'nin eşitsizlik, gelir dağılımı ve yoksulluğu ele aldığı raporunda eşitsizliği azaltmanın tek sürdürülebilir yolunun ücretler ve sermaye gelirleri arasındaki farkın kapatılması olduğunu vurgulanmaktadır. Bireylerin kendi ve ailelerini yoksulluktan kurtaracak iş bulmaları sağlanmalı, kazanç elde etmeleri ve gelirler arasında eşitliğin sağlanması gerekmektedir (Sarfati, 2009, s. 200).

3.2. Adil Gelir Hakkı

Devlet, yaşlı bireylerin temel fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve yaşam standartlarını koruyabilmeleri için yaşlılara adil gelir ve sosyal güvenlik hakkı sunmak ve bu hakka yönelik ihlallere karşı gerekli önlemleri almakla görevlidir. Yaşlı bireylerin insan onuruna yakışır bir yaşam sürebilmeleri ekonomik güvenceye sahip olmaları ile mümkündür. Ekonomik bir güvenceye sahip olabilmeleri için yaşlıların emeklilik maaşı veya yaşlılık aylığı gibi bir gelirlerinin olması gerekmektedir. Ayrıca yaşlının gelirinin temel gereksinimlerini karşılamak için yeterli ve

sürekli olması gerekmektedir. Yaşlıların sosyal yaşama katılabilmeleri için emekli olduklarında aldıkları maaşın çalışırken elde ettikleri gelir ile uyumlu olması önemlidir (Gökçek Karaca, 2019, s. 269). Çalışma yaşamının sona ermesi ile yaşlıya bağlanan emeklilik maaşında, çalışırken aldığı maaşa kıyasla kesintinin fazla olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde yaşlı emekli olduğunda gelirin düşmesi ve yoksullaşma riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu çerçevede, temel gelir ya da vatandaşlık geliri gibi uygulamaların yaşlıların karşılaştıkları önemli sorunlardan birisi olan yoksulluk sosyal sorununa dönük olarak önemli bir gereklilik olduğunu ifade eden çeşitli tartışmalar bulunmaktadır (Goedeme ve Van Lancker, 2009).

Bir ülkede gelirin ne kadar adil olduğu anlaşılacak isteniyorsa gelir dağılımı ve yoksulluk verilerine bakılması gerekmektedir. Türkiye gelir eşitsizliği ve yoksulluk açısından dezavantajlı bir durumdadır. Gelir dağılımına dair verilerin elde edilmeye başlandığı 1960 yılından günümüze kadar olan süreçte gelir eşitsizliğinin azaltılmasına dair olumlu gelişmelerin gerçekleşmemesi Türkiye'nin gelir dağılımında eşitliği ve adaleti sağlama ve yoksulluğu azaltma konusunda uygulanan politikaların yetersiz olduğunu veya başarısız olduğunu göstermektedir (Çalışkan, 2011, s. 89).

Gelirin adaletsiz dağılımı yaşlı yoksulluğunu pekiştiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında gelir dağılımı eşitsizliği sıralamasında ikinci sırada bulunmaktadır (Aydın ve Güloğlu, 2021,). 2022 Dünya Eşitsizlik Raporu'na göre ülke içinde eşitsizlikler artmıştır ve artmaya devam etmektedir. Ülkeler içindeki bireylerin en zengin yüzde 10'u ile en yoksul yüzde 50'sinin ortalama gelirleri arasındaki fark 8,5 kattan 15 kata yükselmiştir. Türkiye'de en zengin yüzde 10 toplam gelirin yüzde 54,5'ini alırken, en yoksul yüzde 50 ise yaklaşık yüzde 1'ini almaktadır. Servet eşitsizliği açısından ise Türkiye, karşılaştırılabilir refah seviyelerine sahip diğer ülkelere göre daha eşitsiz bir yapıdadır (Chancel vd., 2022). Dünya ekonomisi ve teknoloji gelişse de küresel sermaye ve zenginliğin içerisinde artan bir yoksulluk olgusu göze çarpmaktadır. Gelirin eşitsiz dağılımı tüm grupları etkilemekle birlikte özellikle yaşlı kesimde görünürlük kazanmaktadır. Stiglitz (2015)'e göre gelirin adil dağıtılmaması fırsat eşitsizliği sorununa da yol açmaktadır.

Gelir dağılımı mevcut politikalar, geleneksel ilişkiler, politik süreçlere katılım, üretim faktörlerinin dağılımı, eğitim düzeyi, cinsiyete göre farklı tutumlar, servet dağılımı, vergiler, ekonomik kriz, kayıt dışı istihdam, nüfusun yaş dağılımı gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Çoğu ülkeyi etkileyen yoksulluğun temel sebebi kaynakların adil dağıtılmaması yani gelir eşitsizliğidir (Turgut, 2019,). Gelirin eşit paylaşılmaması yoksulluğa sebep olmasının yanı sıra yaşlı bireyin yaşamında sağlık, sosyal, barınma, beslenme, eğitim gibi pek çok alanda soruna yol açmakta ve bireysel ve toplumsal refahı olumsuz etkilemektedir.

3.3. Sosyal Güvenlik Hakkı

Türkiye sosyal devlet olmanın bir gereği olarak herkese sosyal güvenlik sağlama görevini üstlenmiştir. Türkiye çalışma, üretime katılma ve bundan doğan gelir ile katkı payı ödeme ve bu gelirin korunması temelli bir sosyal güvenlik ağına sahiptir. Sosyal güvenlik ağı ile toplumdaki her bireyin çeşitli risklere karşı korunması amaçlanmaktadır. Bu risklerden biri yaşlılıktır ve yaşlılara yönelen hizmetlerden biri de sosyal güvenlik hizmetidir. Yaşlı bireylere sağlanan sosyal güvenliğin büyük bölümü yaşlının çalıştıktan sonra almaya hak kazandığı emeklilik maaşdır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, s. 18). Sosyal güvenlik politikaları, yaşlılar sosyal, ekonomik, barınma, beslenme gibi çeşitli alanlarda tehdit ve belirsizlik yaşadıklarında bu risklerin yaşlı bireyler üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaya çalışmaktadır. Yaşlının gelirden azalma veya

harcamalarda artış yaşamasına yol açan risklere karşı gelir telafi edici bir sistemdir. Yaşlıların maddi risklere karşı korunması, temel sağlık hizmetlerine erişebilmeleri ve aylık gelirlerinin bulunması sosyal güvenlik sistemi ile mümkün olmaktadır.

Sosyal güvencesizlik ile yoksulluk arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Nitekim Aydın (2011)'in yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre hiçbir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayanların nispi yoksul oranı yüzde 92'dir. Çalışamayacak kadar yaşlı, hasta ve özürlü olan bireyler tüm yoksulların yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Yoksul olan bireylerin yüzde 80'i ise sosyal güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Yaşlı bireyler iş gücü piyasasında gençler ile rekabet edememektedir. Bu nedenle işsiz kalmakta, düşük ücretle çalışmakta veya kayıt dışı çalışmak durumunda kalmaktadır. Kayıt dışı istihdamın en yüksek olduğu yaş grubu yüzde 83,53 oranı ile 65 ve üzeri yaşa sahip olanlardır. Bunu yüzde 72,99 ile 60-64 yaş grubu, yüzde 66,58 oranı ile de 15-19 yaş grubundaki genç nüfus takip etmektedir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2016). Arun (2013, s. 311)'a göre istihdam edilen yaşlıların yüzde 88'i sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir. İş gücü piyasasındaki yaşlıların çoğu sosyal güvenceden yoksun şekilde çalışmaktadır. Sosyal güvenceden yoksun şekilde çalışan bireyler yaşlılık döneminde her türlü riske karşı açık hale gelmekte ve yoksulluk riskiyle karşılaşmaktadır. Kayıt dışı çalışanların 700 milyondan fazla işçi günde 1,25 doların altında ve yaklaşık 1,2 milyar kadar kayıt dışı işçi günde iki doların altında mutlak yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (Jütting ve Laiglesia, 2009).

Türkiye'de emeklilik harcamalarının GSYH'ye oranı yüzde 6'dır. Bu oran, Türkiye'den çok daha fazla yaşlı nüfusa sahip olan İngiltere, Danimarka, Hollanda ve ABD'den daha yüksektir (OECD, 2011, s. 154). Fakat Türkiye'de sosyal güvenlik harcamalarının GSYH'deki payı en yüksek olduğu dönemde, yüzde 11,7 iken, OECD ortalaması yüzde 21,7 olarak gerçekleşmiştir (Arpa ve Koçak, 2017, s. 651). Türkiye'de sosyal harcamalar en çok yaşlılara yönelik yapılmaktadır. Ancak OECD ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye'de yaşlılara yapılan başlıca sosyal güvenlik harcamasından olan emeklilik harcamalarının payının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

3.4. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Hakkı

Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan, aylık geliri bulunmayan veya yetersiz olan, yoksulluğa düşen bireylerin alabileceği karşılıksız ayni veya nakdi yardımlardır. İhtiyaç içerisinde olan yaşlı bireylerin sosyal yardımlardan yararlanmaları sağlanmalıdır. Düzenli bir gelire sahip olmayan, iş gücü piyasasına giremeyen veya düşük ücretle çalışan yaşlı bireylerin yoksulluk riskine karşı korunması önemlidir. Nitekim bu durumdaki yaşlı bireylerin refah düzeylerini artırmak amacıyla birtakım uygulamalar bulunmaktadır. "2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" bu düzenlemelerden biridir. Bu kanun ile çalışmamış veya kayıt dışı güvencesiz şekilde çalışmış bireylerin yaşlılık döneminde bir gelirlerinin olması amaçlanmıştır. Fakat bu aylığın çok düşük olduğu ve yaşlıların temel ihtiyaçlarını karşılama açısından oldukça uzak olduğu görülmektedir. "3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu" kapsamında yaşlılara tanınan sosyal yardımların ise "en muhtaç" durumdaki kişilere verildiği ve bu yardımı 'hak etmek' için belirlenen ve yaşlıda olması beklenen kriterlerin çok fazla olduğu görülmektedir. Bu yardımlar başvurulması gereken en son çare olarak görülmekte ve yaşlının ihtiyaçlarının karşılanması noktasında ailelere yapılan vurgu devam etmektedir.

Devlet vatandaşlarına sosyal devlet anlayışının gereği olarak refah düzeyini artırmak, yoksulluğu azaltmak, gelir adaletini sağlamak, kişinin iyilik halini artırmak amacıyla sosyal hizmetler sunmaktadır. Devlet sosyal hizmetlerin sunulabilmesi için sosyal harcamalarda

bulunmaktadır (Geyik ve Şeren, 2021, s. 18). Sosyal koruma harcamaları sosyal koruma yardımları, idari masraflar ve diğer harcamalar şeklinde ayrılmaktadır. Sosyal koruma yardımları ise, sekiz risk/ihtiyaç grubuna yapılan sosyal yardımları kapsamaktadır. Bu sekiz grup hastalık/sağlık bakımı, engelli/malul, emekli/yaşlı, dul/yetim, aile/çocuk, işsizlik, konut ile sosyal dışlanmadır. TÜİK'in sosyal korumaya dair yayınladığı istatistiklere göre 2020 yılında sosyal korumaya yönelik 655 milyar 599 milyon TL harcanmıştır. 2020 yılında Türkiye'deki sosyal koruma harcamalarının dağılımına bakıldığında, yüzde 98,5'ini sosyal koruma yardımları oluşturmaktadır. Sosyal koruma yardımlarında en büyük harcamasını emekli/yaşlılara yapılan harcamalar oluşturmaktadır. Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı 2020 yılında yüzde 13 olmuştur. Sosyal koruma yardımlarının GSYH içindeki payı ise yüzde 12,8 olarak gerçekleşmiştir. Risk/ihtiyaç gruplarına bakıldığında en büyük paya sahip olan harcamanın yüzde 6 ile emekli/yaşlılara yapılan harcamaların olduğu görülmüştür. İkinci sırada yüzde 3,4 ile hastalık/sağlık bakımı harcamaları, üçüncü sırada ise yüzde 1,5 ile dul/yetim harcamaları bulunmaktadır (TÜİK, 2021). Türkiye'de sosyal harcamalar en çok yaşlılara yönelik yapılsa da yaşlılara yönelik yapılan sosyal harcamaların oranı OECD ülkelerinin çok daha altındadır.

Tablo 1'de 2017-2019 yılları arasında sosyal hizmet harcamalarının harcama yapılan kesime (çocuk-genç, yaşlı, engelli, toplum-aile-kadın) göre dağılımına yer verilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021, s. 319).

Tablo 1: Sosyal Hizmet Harcamalarının Harcama Yapılan Kesime Göre Dağılımı

Harcama Yapılan Kesim	Kuruluş	2017	2018	2019	
Çocuk-Genç	AÇSHB	1 623 381	2 432 161	2 878	
Yaşlı	AÇSHB	611 469	757 225	199	
	Kurum	AÇSHB	491 898	702 822	898 170
Bakımı	AÇSHB	391 573	544 342	629 553	
Engelli	Özel	MEB	2 418 795	2 747 316	728 564
Kuruluştaki Bakım	AÇSHB	375 974	353 411	2 239	
	Özel			754	
Eğitim		5 913 090	7 537 277	324 182	
Toplum-Aile-Kadın				8 838	
Toplam				527	

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021, s. 319

Sosyal hizmet harcamalarının yapılan kesime dair dağılımına bakıldığında en az harcama yapılan iki kesimden birinin yaşlılar olduğu görülmektedir. Yaşlılara yönelik yapılan harcamaların yıllara göre artışının harcama yapılan diğer kesimlere göre sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Eurostat (2021), AB ülkelerinde emekli/yaşlılara yapılan kamu harcamalarının payının yüzde 10,7 olduğunu, Türkiye'de emekli/yaşlılara yapılan kamu harcamalarının payının ise yüzde 5,9 olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de yaşlılara yönelik sosyal harcamalar AB üyesi ülkelere göre çok daha düşük bir paya sahiptir. Harcamalar arasında yaşlılara yapılan harcamalar önemli bir paya sahiptir. Fakat GSYH içindeki payının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durum yaşlı sosyal refahının çok yüksek olmadığını göstermektedir (Akbaş Akdoğan, 2021).

Türkiye’de yaşlılara yönelik yapılan sosyal hizmetlerden biri yatılı ve gündüzlü kurum bakımındır. Yaşlı bireylerin yaşam standartlarını ve refah düzeylerini korumak ve artırmak amacıyla ihtiyacı olan yaşlılara bakım ve barınma hizmeti verilmektedir. Bu amaçla huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, gündüzlü hizmetler, yaşlı kulüpleri, yaşlı hizmet merkezleri, evde bakım ve evde sağlık hizmetleri gibi birçok hizmet modeli geliştirilmiştir. Fakat yaşlı kurum bakımından çeşitli sebeplerle beklenen verimin alınmadığı görülmektedir. Özellikle büyük şehirlerde kurum bakımına talep yoğunudur ve yaşlılar sırada beklemektedir. Kurum bakımına uygun bulunmak için kriterler oldukça fazladır. Hizmetten toplumdaki “en muhtaç” bireylerin faydalanması anlayışı hakimdir. Ülkemizde yaşlının kurumsal bakımına yönelik bakış açısı ise olumlu değildir. Hem yaşlı hem de yaşlının ailesi kurum bakımını en son seçenek olarak değerlendirmekte ve yaşlılar kurumlarda yaşamak istememektedir. Ayrıca yaşlılara yönelik yapılandırılmış bakım kurumlarının toplumdaki izole ve merkeze uzak yerlere konumlandırıldığı görülmektedir.

4. SONUÇ

Yaşlı bireyin çeşitli alanlarda deneyimlediği sorunlar bireysel sorun olmaktan ziyade toplumsal bir sorundur. Yaşlı bireylerin deneyimlediği sorunlar kişinin fiziksel, psikolojik ve sosyal durumundan etkilendiği gibi bireyin yaşadığı toplumun koşullarından da kaynaklanmaktadır. Yaşlı bireylerin mevcut sorunları ülkenin benimsediği politikalar ile yakından ilişkilidir. Bu bakımdan yaşlının sorunlarının çözümü yaşadığı ülkenin “sosyal devlet” anlayışına göre azalmakta veya artmaktadır. Yaşlı bireyler için oluşturulan politikalar Türkiye’deki yaşlı bireylerin mevcut durumu, sorunları, mevcut kaynaklar, yaşlı bireylerin ihtiyaçları ve beklentileri, toplumun yaşlılığa bakışı, ailenin bakım ve barınma sorununa ilişkin yaklaşımları çerçevesinde ele alınarak oluşturulmalıdır. Bu bakımdan yaşlılara yönelik düzenleme ve politikalar hak temelli bir anlayışı, sosyal adalet, insan hakları, eşitlik, ayırım gözetmeme ilkelerini temel alan sistematik, kapsayıcı, bütüncül ve yaşlıların yüksek yararını önceleyen yapıda olmalıdır.

Demografik yaşlanmanın ve demografik fırsat penceresinin demografik bir krize dönüşmemesi için sağlık, eğitim, beslenme, ekonomi, barınma, bakım, sosyal güvenlik, çalışma gibi pek çok alana yatırım yapılması gerekmektedir. Bugünün gençleri yarının yaşlıları olacağından genel olarak refah düzeyinin artırılması ve yaşam standartlarının yükseltilebilmesi için politikaların ve mevzuatın yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır. Artan yaşlı nüfus oranı düşünüldüğünde sağlıklı ve aktif yaşlanma kavramları önem taşımakta, bu yönde politikalara ağırlık verme ihtiyacı doğmaktadır. Politikalar salt şekilde ekonomi, gelir ve yoksulluğa yönelik yapılandırılmamalı, insani gelişmeyi de içine alan yapıda olmalıdır.

Ülkemizde gelir dağılımının adaletsiz olması, gelirlerin düşüklüğü, kayıt dışı çalışma, tarım sektöründe istihdam eden yaşlı nüfusun yüksekliği, sosyal hizmet ve sosyal yardımlara erişememe veya diğer bireylere kıyasla eşit oranda ulaşamama gibi nedenler yaşlıların refah düzeyini düşürerek yaşlı yoksulluğunu artırmaktadır. Sosyal güvenliğin en önemli işlevlerinden biri emeklilik aylığıdır. Fakat yaşlıların kayıt dışı çalışmış olması bu güvenceden mahrum kalmalarına yol açmaktadır. Bu nedenle kayıt dışı çalışmayı engelleyen düzenleme ve politikaların oluşturulması gerekmektedir. Emeklilik aylıklarının yaşlıların refah içerisinde yaşamalarına yetecek düzeyde olması gerekmektedir.

Ülkemizde yaşlılara sunulan sosyal yardım ve hizmetler belirlenen kriterler bakımından “en muhtaç” durumda olan kişilere verilmektedir. Bu durum kimi yaşlıların ihmal edilmesine ve ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan kriterlerin yeniden

düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca sağlanan yardımlar yaşlının hayatta kalması için yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılama amacı taşımamalıdır. Yardım ve desteklerin miktarı yaşlının sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif aktivitelere katılmasına da imkan sağlayacak düzeyde olmalıdır.

Dünya genelinde yaşam ömrünün artması ile birlikte iş gücüne katılım ve istihdam oranlarının artırılması için emeklilik yaşının yukarı çekilmesi söz konusudur. Yaşlı çalışanların oranı artacaktır. Bu durum çalışma ortamı, istihdam koşulları, ayrımcılıkla mücadele, fırsat eşitliği, beceri eğitimleri ve çalışma saatlerine ilişkin yeni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Kısacası yaşlı bireylere yönelik çalışma yaşamında uygun koşullar yaratılmalı, yaşlının çalışmaya devam etme veya emekli olma kararlarını özgürce verebilmeleri sağlanmalıdır. Yaşlının çalışma yaşamıyla ilgili özgürce karar vermesi sağlanarak tam anlamıyla bir eşitlik sağlanmış olacaktır.

Ülkemizde yaşlıların bakım ve barınma ihtiyacının daha çok kurumlarda sağlanmasına yönelik bir anlayış gelişmiştir. Fakat yaşlıların ve ailelerin isteği bu yönde değildir. Bu alana yönelik bir ihtiyaç analizi yapılmalı, yetersiz yapıdaki evde bakım hizmetinin kapsamı genişletilmeli, bakım sigortası geliştirilmelidir. Yaşlıların evde desteklenerek alışık olduğu doğal ortamından koparılmaması hem fiziksel hem de psikoloji sağlığı açısından önem taşımaktadır. Yaşlılar buldukları mekândan koparılmamalıdır. Yaşlıların evde bakımları gerçekleştirilmelidir. Kurum bakımını tercih eden yaşlılar için ise kurumların niteliği ve niceliği artırılmalıdır.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Yazar Katkıları

Yazar çalışmayı tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazar veya üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaş Akdoğan, D. (2021). Yaşlılara yönelik sosyal harcamalar: Türkiye ve AB karşılaştırması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 335-361. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1015782>
- Arun, M. O. (2022a). Liyakatçiliğin tartışılmaz meşruiyetine karşı fırsat eşitliği siyasasının sorunları ve akademide toplumsal cinsiyet. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 6(2), 268-288.

- Arun, M. O. (2022b). Back to the theory: Re-considering social policies as egalitarian pre-conditions of the liberal meritocracy. *Çalışma ve Toplum*, 73(2), 1017-1042. <https://doi.org/10.54752/ct.1097161>
- Arun, Ö. (2008). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: Kaliteli yaşlanma imkânı üzerine senaryolar. *Gaziantep University-Journal of Social Sciences*, 7(2), 313-330.
- Arun Ö. (2013). Ageing in Turkey: The peter pan syndrome? In J. Troisi & H. J. V. Kondratowitz (Ed.), *Ageing in the mediterranean* içinde (s. 297-323). Policy Press.
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye’de yaşlılık ve eşitsizlik. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 6(2), 29-48.
- Atatanır, H. (2016). *Türkiye’de yoksulluk: Sosyal yardım ve sivil toplum: Hak temelli yaklaşım açısından bir değerlendirme*. Dorlion Yayınları.
- Aydın, K. (2011). Gelir, konut, sağlık ve sosyal güvenlik açısından Türkiye’de nispi yoksulluk ve hayat standartları. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 189-206.
- Aydın, K., & Güloğlu, T. (2021). Avrupa Birliği ve Türkiye’de yaşlı yoksulluğu. *Sosyoekonomi*, 29(48), 473-488. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2021.02.22>
- Birleşmiş Milletler. (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. 3 Ocak 2023 tarihinde http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html adresinden alınmıştır.
- Buz, S. (2015). Toplumsal cinsiyet ve yoksulluk odağında yaşlılık olgusu. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi*, 1304, 1-10.
- Buz, S., & Beydili, E. (2015). Ankara örneğinde yalnız yaşayan yaşlı kadınların gereksinimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 557-570.
- Can, B., & Avcı, S. (2019). Demografik fırsat penceresi Türkiye için demografik kriz penceresine dönüşecek mi?. B. Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Ed.), *1st Istanbul international geography congress proceedings book* içinde (s.211-221). Istanbul University Press.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Palme Yayıncılık.
- Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2022). World Inequality Report 2022. 18 Aralık 2022 tarihinde https://wir2022.wid.world/www-site/uploads/2021/12/WorldInequalityReport2022_Full_Report.pdf adresinden alınmıştır.
- Çağlar, T. (2015). Refah devleti bağlamında Almanya’da yaşlılara ilişkin temel haklar. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(2), 225-243.
- Çalışkan, Ş. (2011). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Journal of Social Policy Conferences*, 0(59), 89-132.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2007). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı (Yayın No: 2741). 5 Ocak 2023 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/media/33628/turkiyede-yaslilarin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-plani.pdf> adresinden alınmıştır.

- Dural, B., & Con, G. (2011). *Türkiye’de sosyal devlet ve yaşlı hakları üzerine bir inceleme. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu III Bildiriler*. Kocaeli: Petrol-İş Yayınları.
- Eurostat. (2021). Expenditure on social protection. 18 Aralık 2022 tarihinde <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00098/default/table?lang=en> adresinden alınmıştır.
- Geyik, O., & Şeren, G. Y. (2021). Vergilerin Sosyal harcamalar özelinde topluma geri dönüşü: Türkiye üzerine bir analiz. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 17-28. <https://doi.org/10.52791/aksarayiibd.971658>
- Gökçek Karaca, N. (2019). Uluslararası ilke ve standartlar bağlamında yaşlı hakları ve sosyal hizmet uygulamaları. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 255-274. <https://doi.org/10.32331/sgd.658637>
- Goedeme, T., & Van Lancker, W. (2009). A universal basic pension for Europe's elderly: Options and pitfalls. *Basic Income Studies*, 4(1), 1-26. <https://doi.org/10.2202/1932-0183.1119>
- Jütting, J., & de Laiglesia, J. R. (2009). Employment, poverty reduction and development: What's new?. *Is informal normal?* içinde (s. 17-26). OECD Publishing.
- Kalkınma Bakanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2018). On birinci kalkınma planı yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu (Yayın No: KB: 3018-ÖİK: 799). 3 Ocak 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YaslanmaOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf> adresinden alınmıştır.
- Karadeniz, O., & Durusoy Öztepe, N. (2013). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, 2013(3), 77-102.
- Karasoy, G. (2021). Sosyal bir sorun alanı olarak yaşlı yoksulluğunun incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 155-167. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.889976>
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] (2011). *Pensions at a glance 2011: Retirement-income systems in OECD and G20 Countries*. OECD Publishing.
- Öz, Ş. M., & Turan, P. (2022). Kadının güçlenmesi kapsamında yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmalarındaki imkân ve kısıtların belirlenmesi üzerine nitel bir çalışma: Karabük ili örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 30-47.
- Özen, S., & Özbek, Ç. (2017). Çalışma yaşamında yaşlılık: Yaşlı çalışanlar ve insan kaynakları uygulamaları. *Çalışma ve Toplum*, 53(2), 547-572.
- Samorodov, A. (1999). *Ageing and labour markets for older workers*. Cenevre: International Labour Organization.
- Sarfati, H. (2009). Growing unequal? Income distribution and poverty in OECD countries. *International Labour Review*, 148 (1/2), 199-204.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2016). Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranları. 5 Ocak 2023 tarihinde https://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitd%20isi_istihdam_oranlari adresinden alınmıştır.
- Stiglitz, J. (2015). *Eşitsizliğin bedeli*. İletişim Yayınları.

- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2021). 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı yıllık programı. 8 Ocak 2023 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/11/2021_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf adresinden alınmıştır.
- Tire, O. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de kadın yoksulluğu. *Mavi Atlas*, 5(1), 97-112.
- Turgut, A. Ş. (2019). Türkiye’deki gelir eşitsizliğinin toplumsal cinsiyet, kadının istihdamı ve kadın yoksulluğu açısından değerlendirilmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(38), 315-329. <https://doi.org/10.35343/kosbed.581637>
- Türk Dil Kurumu [TDK] (t.y.). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 5 Ocak 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/M> adresinden alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, 20 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 17844). 5 Ocak 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17844.pdf> adresinden alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2021). Sosyal Koruma İstatistikleri, 2020. 5 Ocak 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2020-37193> adresinden alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2023). İstatistiklerle Yaşlılar, 2022. 22 Ocak 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2022-49667> adresinden alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2023b). İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2023. 22 Ocak 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-May%C4%B1s-2023-49387&dil=1#:~:text=%C4%B0%C5%9Fsizlik%20oran%C4%B1%20erkeklerde%20%257%2C7,13%2C0%20olarak%20tahmin%20edildi.&text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202023%20y%C4%B1%C4%B1,%31%2C4%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti> adresinden alınmıştır.
- United Nations. (2004). World Population to 2300. 5 Ocak 2023 tarihinde https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jan/un_2002_world_population_to_2300.pdf adresinden alınmıştır.